

Svoboda slova – Vážně jste si jistí, že už je po boji?

1) Vítej, nová éro!

Doufám, že všichni znáte ten motiv z filmů, obrázků, knih, legend, povídaček či jen z představivosti: hrdina stojí na kopci, jeho vlasy vlají ve větru a dívá se na nový úsvit. Snad se shodneme na tom, že je to jeden z nejohranějších, ale přece nejpůsobivějších efektů. Teď ho chci použít i já. Pomyslný hrdina na kopci představuje lidi jako jedince, jejich životy s omezenou dobou, kterou zde stráví. Slunce je nová doba v lidské společnosti, v něčem ne-li věčným, tak alespoň velice starým. Netroufám si tvrdit, jak dlouho už ten pomyslný nástup nové doby probíhá. Sto let? Více? Nebo snad méně? I když tomu bych osobně nevěřila... Je jen jisté, že je tady. A je na nás, jaká ta nová éra bude. Zda se naplní všechny ty ideály a sny o společnosti, ve které má každý právo říct svůj názor, zda se v důsledku všech nových vynálezů, objevů a změn svět stane přece jen lepším místem...anebo také ne, což se mně osobně nyní jeví mnohem pravděpodobnějším.

A to je, jen tak mimochodem, jeden z důvodů, proč jsem se rozhodla zapojit do této literární soutěže. Ne snad, že bych odpoledne a o víkendech neměla nic jiného na práci, nebo že by do mě „uhodil“ úžasný nápad, stejně jako do stromu občas uhoří blesk. Kdepak, nic takového. Můj důvod je prostý - příchod nové doby je očividný a už teď se v určitých ohledech stáčí na nesprávnou cestu. Stále se tomu však dá zabránit a koneckonců, každý by měl cítit nějakou vnitřní povinnost snažit se o to, aby budoucnost byla ještě lepší. Pochopitelně, nevěřím, že by se má studentská práce dotkla celého světa a já jí poté, co by mi byla udělena Nobelova cena za mír a za literaturu, předčítala na základních školách v různých zemích svou krkolomnou angličtinou, abych poučila „budoucí generaci“. Myslím si však, že těch opravdu důležitých lidí, kteří jako mávnutím proutku ze dne na den něco dokáží je málo. Je jich málo, a tudíž ne každý může být ten vyvolený. To nic nemění na tom, že všichni můžeme být těmi nepatrnými, malými světélky, které když se semknou dohromady, ozáří velký sál.

Nyní se omlouvám, že jsem zabíhala až do osobních detailů. Budu pokračovat - o vše nově-včetně nové doby-je potřeba se starat. Skoro jako o dítě. Po narození se bez vás ještě hezkých pár let neobejde, musíte o ně skoro nepřetržitě pečovat a formovat ho. Když se vám tohle povede a přežijete nějakou tu menší krizi v „těžkém věku“, je pravděpodobné, že na sebe i na svého potomka budete moct být hrdí.

2) Kde jsou ty hranice?

Snad každý, kdo již je rodičem či má mladšího sourozence nebo prostě někdy viděl malého človíčka, si jistě umí představit situaci, během které dítě řekne něco nevhodného. Dám vám příklad:

Maminka jde s malou Adélkou po ulici a naproti nim kráčí žena asi maminkina věku, jí hamburger, a je, jak se říká, při těle. Zatímco maminka si ji jen tiše prohlédne a pomyslí si něco o tom, že doufá, že takhle nikdy nedopadne, Adélka nevinným hláskem vmete dotyčné dámě do obličeje:

„Teda paní, vy jste ale tlustá! Vejdete se vůbec do dveří?“

A je to tu! Trapná scéna jako vyšitá. Paní, nebo snad ještě slečna (při těle) přestane žvýkat hamburger a udiveně těká vyvalenýma očima z Adélky na maminku a z maminky na Adélku.

Maminka okamžitě vynadá Adélce, že takové věci *nesmí říkat* a že se takové věci *neříkají*, a omluví se dotčené paní, popřípadě slečně při těle. A Adélka? No, ta nejspíš dumá nad tím, co řekla špatně. Probůh, vždyť ta paní je vážně tlustá!

Tak, všichni se asi shodneme na tom, že obézním lidem by se nemělo říkat, že jsou tlustí a to dokonce, i když jsou tlustí a brzy budou tak tlustí, že skutečně neprojdou dveřmi..

Rovněž se asi shodneme na tom, že maminka udělala dobře, když malou Adélku okřikla.

Ovšem pojďme se podívat na způsob, jakým ji napomenula. Je zcela nepravděpodobné, že by malé dítě vidělo závažnější rozdíl mezi *nesmět říkat* a *neříkat*. Z našeho hlediska by to však mohlo být velice podstatné. *Nesmět říkat* je striktní zákaz, něco, co musíte dodržet. Když však řeknete „takové věci se *neříkají*“, je tím myšlena jen zásada, nepsané pravidlo, kterým by se každý měl řídit. *Nesmět říkat* nedává možnost jednat jinak, rozhodnout se dle své vůle a svého svědomí, ale když se něco *neříká*, pořád vám zůstává právo vyslovit to něco. A teď se přímo nabízí otázka - co by se *nemělo říkat* a co by mělo být *zakázáno říkat*? To je těžká věc, snad proto, že závisí převážně na názoru jedince, na tom, jak určitý jev, i tuhle samotnou otázku vnímáme. Někdo by třeba mohl říct, že výrazy či názory, jež se v běžné mluvě pro svůj škodlivý význam nepoužívají, by měly být úplně zakázány, aby byla jistota, že je nebude používat nikdo. Zní to logicky. V minulosti vám „paprika“ zle uškodila (je to zlá, škodlivá věc, která ublížila mnohým lidem), a tak zakázete vyslovovat její jméno a jednat v její prospěch. Problém je však ten, že ačkoliv už slovo „paprika“ nikdy neuslyšíte, ani nevidíte člověka, který by v jejím jménu jednal, je možné, že budou stále existovat její tajní přívrženci, a přestože jsou tajní a ze strachu k vám si příliš netroufají, jsou už jen svým myšlenkovým zaměřením nebezpeční, neboť i když pochopili zákaz, nepochopili jeho důvod, nepochopili samotné zlo - papriku. A z toho vychází další možná cesta, mnohem složitější. Její zastánci tvrdí, že nikdo by neměl mít zakázáno říct „paprika“, ale zároveň by nikdo neměl pociťovat potřebu či chuť to říct. Všichni by byli natolik obeznámeni se zlem, které paprika způsobila, že by se už jen jejího jména štilili. Bohužel, i tento způsob má očividné nedostatky - všichni lidé nejsou stejní a někdo si například nemyslí, že „paprika“ je závadná či zlá.

Není lehké říct, jaký z těchto dvou způsobů je lepší. Zakázat, či přesvědčovat? Tohle celé je založeno především na citu a v tom vidím ten problém. Jak si může člověk být jistý, že právě něco správně odhadl? Že rozezná dobro od zla? A že je správné určitou věc říct, a jinou zase ne?

Zase vám dám příklad:

Mladá Adéla jde na kolej z přednášky a proti ní kráčí její obézní spolubydlící a cpe se hamburgerem, přestože slíbila, že už hamburgery jíst nebude, aby si na kolej nemusela pořídit vrata. Adéla se rozmýšlí. Má své spolubydlící říct, že je tlustá a ať nejí jídlo, po kterém bude ještě tlustší? Nebo má být ohleduplná a neříct nic? Či snad jen naznačit?

Nevím, jak se nakonec Adéla rozhodla. Nejspíš se na spolubydlící mile usmála a šikovně jí naznačila, že zelenina by byla vhodnější pokrm. Není to však důležité. Důležité je, že maminka ukázala možnost volby založené na slušnosti a citu. A důležité je, že se Adéla, jakožto dospělá osoba, mohla svobodně a nezávisle na někom druhém rozhodnout a zároveň měla natolik slušné vychování, že s největší pravděpodobností zvolila správný způsob, jak vyjádřit svůj názor. Byla svobodná. Mohla svobodně říct, co chtěla. Zároveň ji neomezovalo nedostatečné vychování, takže co říkala, bylo slušné a k věci. A v tom to celé asi vězí. Pokud by všichni lidé byli svobodní a slušně vychovaní (mezi slušné vychování počítám i tu skutečnost, že nechtějí mít kterýkoliv stát nebo ani skupinu lidí pod svou diktaturou), problém nesvobody slova by vymizel. Zákazy by nebyly nutné. A nikdo by neměl touhu někoho jiného omezovat. Jenže tím se dostáváme k utopické a idealistické představě, ke které jsem se dostat vůbec nechtěla. Lidé nebudou dokonalí jako jedinci. Svět nebude dokonalý jako celek. Vždy bude nějaké to zlo, které bude omezovat jakoukoliv naši svobodu, včetně svobody slova.

Možná, že právě v tom to celé vězí - naučit se proti zlu bojovat a zajistit, abychom my

omezovali je, ne ono nás. I když se ho nikdy nezbavíme a bude nám neustále v patách jako protivný stín, můžeme se ho alespoň snažit zmenšit a ztenčit, aby bylo co nejneškodnější.

3) Omezit, či být omezován?

Nyní už však přejdu k vážnější věci. Co když se má člověk rozhodnout mezi „povolením pravdy“, která mu způsobí mnohdy i těžké nepříjemnosti, či mezi potlačením pravdy pro vlastní klid a bezpečí?

Adéla už dokončila vysokou školu a pracuje ve firmě manžela své, nám dobře známé, bývalé spolubydlící z koleje. Ta se s Adélinou pomocí zbavila svých kil navíc a považuje Adélu za svou nejlepší přítelkyni. Adéla je moc šťastná, když vidí tu rodinnou idylku. Vše však končí, když jednoho odpoledne přistihne manžela své přítelkyně, jak líbá sekretářku. A co teď? Sekretářka urychleně odchází, Adéla je v šoku a provinilec se rozhoduje: má Adélu varovat, či jí spíše pohrozit, že pokud o tom, co právě viděla, řekne jen slůvko, kde by neměla, přijde o práci? Či se má své chování pokusit nějak omluvit a doufat v Adélino značně nejisté pochopení? Rozhodl se pro první možnost. Proč by měl být odvážný, či nesmyslně čestný, když je v sázce jeho vztah se svou ženou, něco tak důležitého?

Podle mě je tohle ten důvod, proč lidé, ba snad celé skupiny lidí volí vydírání, či zákazy místo nějakého čestnějšího způsobu, jak druhé umlčet. Protože musí vyhrát. Ve hře je něco hrozně důležitého, životně důležitého. Ve hře je něco, za co bojovali celý život, po čem toužili, za co se modlili. A teď to má být ohroženo, znemožněno, zničeno? Z lidského hlediska jsou reakce takovýchto lidí pochopitelné. Mají něco, co je pro ně cennější než pravda a svoboda druhých. Přesto se už v minulosti našlo pár velikánů, kteří ve prospěch svobody zahodili všechny své sny a někdy dokonce i život.

Právě na ty Adéla v tu chvíli myslela a jako jedna z nich se cítila, když svému nadřízenému vmetla do obličeje, že její nejlepší přítelkyně se zaručeně dozví úplně všechno - včetně tohoto ohavného ultimáta.

Řekla bych, že takoví jsou lidé, ze kterých mají všichni diktátoři, představitelé totalitních režimů, a mnozí jiní strach. Lidé, kteří jsou schopní obětovat vše, aby stáli na správné straně.

4) Čechy kdysi a nyní

Myslím, že skoro každý z dnešní „mladé české generace“ si alespoň jednou od svého staršího příbuzného vyslechl, že si neváží toho, co má, že si neváží svobody, která ještě nedávno nebyla, a že si neváží lidí, kteří tu nesvobodu v podobě totalitního režimu zažili. Naše maminky a babičky a naši tatínkové a dědečkové mají nejspíš pravdu. Jenže já osobně si Čechy neumím spojit s komunisty, strachem a nesvobodou. Nedokážu si představit stát, ve kterém bych mohla žít a mluvit svobodněji než tady. Ať už má moje vlast jakoukoliv chybu, tohle se jí upřít nedá - život je tu klidný. A naše práva se dodržují.

Přesto bychom neměli zapomínat na dění v České republice před pár desítkami let. Jistě, neustále si opakovat něco, co se stalo v minulosti, je k ničemu. Často ohrávaná písnička také ztrácí na svém půvabu. Ale vymazat minulost nelze, zvláště je-li to minulost, která je v některých částech světa stále přítomností a která se i k nám může vrátit s rychlostí blesku, nebudeme-li opatrní.

Totalitní režim, komunismus, proletariát, soudruzi, bolševici a Lenin. Jen málokým při těchto slovech neproběhne nějaké mrazení, jakýsi náznak toho, že něco není v pořádku, připomínka něčeho temného a nehezkého. Je to naše minulost, něco, co nás, řekla bych, silně ovlivnilo. Adéla byla sice v době komunismu v Čechách jen malé dítě, a moc si z toho nepamatuje, ale maminka ji mnohé vyprávěla. Mnohdy mluvila o „schizofrenně vychovávaných dětech“, jejichž rodiče byli proti tehdejší politické situaci, pochopitelně si o ní doma povídali a poté zakázali svým dětem mluvit ve škole o tom, co právě vyslechli. Nejednou se zmínila o „dobrovolných vstupech do strany“. Ji samotnou prý nějaká soudružka přemlouvala, především větou „Určitě budete chtít, aby vaše dcera šla na vysokou školu, nebo ne?“. A co teprve tehdy velmi oblíbený vtíp hlásající „V našich novinách se dá věřit jen televiznímu programu a předpovědi počasí!“

„Ovšem úplně nejvíc,“ řekla jednou maminka, „mě zpětně šokovala celá ta záležitost kolem Černobylu. To se psal rok 1986, bylo jaro, předmájová atmosféra vrcholila a všichni se připravovali do prvomájového průvodu. Nikdo netušil, že ve vzduchu se již vznáší neviditelný zabiják - radioaktivní mrak. V té době již celý svobodný svět věděl, že na Ukrajině došlo k těžké havárii atomového reaktoru. Pochopitelně se k nám informace na černo dostávaly a když už byla situace pro režim neúnosná, vystoupil hlavní hygienik Československa s ujištěním, že žádné nebezpečí nehrozí. Vrcholily přípravy našeho cyklistického družstva na Závod míru. V tomto roce to bylo poprvé, kdy závod Praha-Berlín-Varšava byl rozšířen o zájízdku do Sovětského svazu - do Kyjeva (tedy do oblasti blízko havárie. Naštěstí do Kyjeva naši cyklisti dojeli až o pár dní později, takže následky nebyly okamžité, ani nějak vážné.“

Tohle je jedna z nejnebezpečnějších variant omezení svobody slova. Zde nešlo o to, že by spisovatel nemohl v Československu vydat román s kapitalistickými myšlenkami. Šlo o něco ještě vážnějšího. Komunisté se rozhodli raději vystavit životy těch mužů vážnému riziku a zakázat novinám psát a rozhlasovým stanicím i televizi vysílat o nehodě, než aby přiznali selhání. Osobně mi tohle utajování informací připadá odpornější, než mnohé jiné věci, které režim způsobil.

5) Svoboda slova (a nejen slova) ve světě

Věčná písmena

V bambusech,
čeřených větrem
před mými okny,
šumí vodopád.

Lupínek květů švestkových
za lupínkem
na sních -
tak padají má písmena
na papír.
Oranží vůně
vyprchá,
jínění v slunci
pohasne-

jen písmena,
jež tady maluji,
jsou věčná.
To vím já: Li-Po

Li-Po, 8.století n.l.

Je paradoxem, že právě básník z Číny, ve které se dnes o svobodě čehokoliv téměř nedá mluvit, první vyjádřil důležitost svobody slova a projevu vůbec. Po člověku vždy nakonec zbude především jeho dílo - po zedníkovi domy, po podnikateli firma, po spisovateli knihy. A po všech lidech mohou zbýt jejich názory, či myšlenky. Nemusí, pochopitelně, ale každý by měl mít už jen tu možnost něco vyjádřit - jako Li-Po vyjádřil věčnost písmen a koneckonců, jak tu teď já vyjadřuji své názory ohledně svobody slova (o dvacet let dříve bych tu možnost neměla).

A není to jen Čína, kde lidé nemohou říct, co chtějí, a kde se také nedozvědí vše, co by se chtěli dozvědět. Těch zemí je spousta, Čína je jen jednou z těch nejznámějších. A riziko je všude. Stačí jen nějaká menší krize a vládu nad kterýmkoliv státem může převzít nesprávná osoba...

Sama jsem sice prohlásila, že si v Čechách připadám v bezpečí. Ano. Myslím, že Češi si ještě hezkých pár let dají zatracený pozor. Proč bychom se tedy měli zajímat o dění ve světě? Těžko říct. Snad je to zase nějaká ta vnitřní touha, či snad potřeba dělat svět lepším - psala jsem tu o tom, jak je důležité mít možnost vyjádřit své myšlenky a o tom, že by tuhle možnost měl mít každý, a stojím si za tím. Způsobů, jak bojovat proti nesvobodě ve světě je spousta, například stačí jen sem tam podepsat nějakou tu petici. Jde jen o to mít zájem a trochu se o tento problém starat. Slovo, myšlenky člověka vyjádřené slovy, jsou podle mého názoru tím nejvzácnějším, co dotyčný má. Neříkám to jen jako zanícená čtenářka knih, kterou, příznávám se, jsem. Říkám to především jako člověk - sice člověk mladý a nezkušený, ale přece jen vědomý si toho, že lidé mnohdy nevidí, o co přicházejí. Myslím, že kdybych celý život strávila v nějakém nesvobodném státě, těžko bych si uměla představit něco lepšího. Nevěděla bych, že je země, ve které si lidé mohou říkat, co chtějí, ve které mohou svobodně žít. Ale ty země by existovaly a já bych o ně přicházela se zavřenýma očima. Úkolem veškerých petic proti nesvobodě není rovnou svrhnout moc panující v určitém státě, nýbrž otevřít jeho obyvatelům oči, které museli a naneštěstí stále musí držet pevně zavřené.

6) Budoucnost, aneb kam jdeme, vážení?

Konečně se dostávám k poslednímu úseku své práce. Poslednímu a zároveň snad nejdůležitějšímu. Jistě, je důležité znát minulost a umět snít o věcech nadměrně ideálních (a nereálných), přesto je třeba vrátit se z minulosti či ze snu na zem a zvážit to, co nás teprve čeká. Protože budoucnost je to nejdůležitější. Minulost nezměníte, utopistické sny neuskutečníte, ale budoucnost je tady a její směr se stále mění.

Co se týče budoucnosti v souvislosti se svobodou slova v Čechách a i v mnohých jiných zemích, zachovávám si optimismus (jak už jsem naznačila). Věřím, že lidé se z událostí minulého století dostatečně poučili. Zajisté už vědí, že svoboda slova (a tudíž i názoru) je přirozenou potřebou člověka, kterou nelze dlouhodobě omezit. Nebojím se omezení našich práv ze strany vedení státu.

Po spousty a spousty let lidé (a rovněž Češi, které bych v tomto ohledu označila za tvrdé bojovníky) usilovali o zrovnoprávnění svých jazyků a o možnost vyjádřit svůj názor. Za těmito věcmi si stáli, riskovali pro ně a třeba za ně i umírali. Nemyslím, že by dnešní Češi nebyli schopni toho samého. Problém je ve změně hodnot. Ty staré hodnoty přestávají platit, stávají se bezcennými a jsou nahrazovány jinými - pokud to smím říci - nesmyslnými. Jakou hodnotu pro vás má cena pro vítěze, kterou jste sice během boje chtěli, ale pak, kdy už po boji není ani stopy, jste si jí přestali vážit? Mám na mysli dnešní mladé lidi (vím, také k nim patřím). Svou sprostou, nezřetelnou mluvou sice nikterak neomezují svobodu slova, nýbrž slovo samotné. Omezují i sebe - tím, že neumí mluvit, pošlapávají vlastní právo svobody slova. Nedokáží vyjádřit své myšlenky, což je velká škoda... A není to nejlepší odměna pro naše předky, kteří dělali co mohli, abychom my mohli vyjádřit naše mínění kdykoliv a kdekoliv. Člověk si sice většinou nejvíc váží toho, co zrovna ztrácí, je to přirozené. Ze stejného důvodu lidé na smrtelné posteli prosí o odpuštění a ze stejného důvodu studenti vylepšují své známky teprve až ke konci pololetí, kdy už je většinou pozdě. A ze stejného důvodu si mnozí z nás nyní, v době míru, svobody neváží. To je trochu škoda, nebo ne? Naštěstí to není problém závažný, natož neřešitelný. Dá se odstranit vcelku lehce a nepopírám, že začnu sama u sebe.

A k takovým mým dalším předsevzetím vyvolaným účastí v této literární soutěži by určitě měl patřit větší zájem o svět kolem mě. Je to svět každého z nás, tedy i můj, a já bych si přála, aby to byl svobodný svět (jakým se může stát). Moje babička často používá frázi „líná huba-holé neštěstí“ a má pravdu. Pokud něco chceme, pokud chceme na téhle planetě vytvořit lepší podmínky, ať přírodní podmínky, či nějakou tu svobodu, musíme si o to umět říct. Koneckonců, co my víme, kde se jednou ocitneme my a naše děti, pod jakou vládou, na kterém konci světa? Pokud se nebudeme zajímat o dění kolem nás, kde můžeme vzít jistotu, že tu za pár set let vůbec nějaký život bude? A že bude přinejmenším stejně svobodný a klidný, jako nyní v Čechách? Máloco se vyřeší samo od sebe. I když je to mnohdy nepřijemné, někdo musí začít mluvit.

Zdroje:

<http://jurgenz.sblog.cz/nedávno>

<http://www.volny.cz/kostka2000/Cernobyl.htm>

<http://www.science.estranky.cz/clanky/cernobyl/>

<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/183479-cina>

<http://knihovna.tul.cz/Cina-komunisticka-strana-129.php>

Dějepis na dlani-Helena Kohoutková, Martina Komsová

Literatura na dlani- Alois Bauer

Zpracovala: Markéta Lapáčková
(quarta A)

Biskupské gymnázium Bohuslava Balbína v Hradci Králové

